

o'ziga xos tarzda yetkaza olish kerak. "O'z kloningizga ega bo'lishni xohlarmidingiz? (Nuklein kislotalar mavzusida)" yoki "Sizningcha, nima uchun Alyaskada yashovchi aholi yurak-qon tomir kasalliklariga eng kam chalinadi? (Lipidlar mavzusida)".

3. Maktab o'quvchilarining bilimini tekshirish uchun qo'llaniladigan PISA topshiriqlarida matnli savollar juda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan matnli savol diqqatning qanchalik rivojlanganligini belgilab bera oladi. Bu tajribani oliygoh talabalariga qo'llash ham foydadan xoli emas.

Bu xulosalar tibbiy kimyo fanini o'qitishda qo'llaniladigan topshiriqlarni qayta ko'rib chiqish va ularni diqqatni rivojlantirish mazmunini boyitishga undadi.

**Xulosa.** O'z oldiga talabalarni nafaqat tegishli ko'nikma va malakalar yordamida kompetentligining oshishi, balki kimyo va boshqa klinik fanlar doirasida ijodkorlikning ortishi, tanqidiy fikrlashning rivojlanishini xohlaydigan o'qituvchilar uchun quyidagi yechimlarni taklif qildik.

1. Didaktik o'yinlarni mavzular kesimida tuzib, ularni talabalar ongida shakllangan ba'zi noto'g'ri yondashuvlar (stereotiplar)ni to'g'rilaydigan shaklga keltirish;

2. Bunday mazmundagi topshiriqlarni oddiydan murakkabga qarab saralash va dars jarayonida birdan beshtagacha bo'lgan miqdorda berib borish;

3. Topshiriqlarni bajarishga 10-12 daqiqadan oshmagan holda vaqt belgilash.

### **Adabiyotlar**

1. Rangachari P. K. Basic sciences in an integrated medical curriculum: the case of pharmacology //Advances in Health Sciences Education. – 1997. – T. 2. – C. 163-171.

2. Алеханова Е.М. Развитие произвольного внимания у старших дошкольников// Научное отражение. 2019.№4 (18). - С. 5–6.

3. Большой психологический словарь / под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. 4-е изд., расширенное. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. –С. 811.

4. Лебедева М. А., Иванова В. А. Развитие внимания у детей старшего дошкольного возраста //Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2015. №. 12-9. – С. 1704-1706.

5. Тупикина Д. В., Мартынова Н. В., Гурьянова И. В. Дидактические игры как средство развития внимания детей старшего дошкольного возраста //Современное педагогическое образование. 2018.– №. 3. – С. 98-102.

6. Safarova N. S. Some ways to increase the educational and conscious activity of students of medical institutes in chemistry classes //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 2020. – T. 2020.

**REZYUME.** Maqolada tibbiyot oliy o'quv yurtlarida o'qitiladigan kimyo fanlari, ayniqsa, tibbiy kimyo fanini o'qitishda didaktik o'yinlarning qo'llanilishi muammolari, ularning talabalarning o'qishga bo'lgan diqqatini oshirib, ularning klinik tafakkurini rivojlantirishiga hissa qo'shishi haqida yoritilgan. Shuningdek, bunday topshiriqlarni tuzish va qo'llash metodikalari ham berib o'tilgan.

**РЕЗЮМЕ.** В статье рассматриваются проблемы использования дидактических игр в преподавании химии, особенно медицинской химии, в медицинских вузах, а также их вклад в повышение внимания студентов к обучению и развитие их клинического мышления. Также приводятся методы создания и применения таких заданий.

**SUMMARY.** This article discusses the problems of using didactic games in teaching chemistry, especially medicinal chemistry, in medical schools and their contribution to increasing students' attention to learning and developing their clinical thinking. The methods of creation and application of such tasks are also given.

## **AKMEOLOGICALIY JANTASIY TIYKARINDA DENE TARBIIYASI OQITIVSHILARININ TALIM-TARBIYA PROCESIN JOYBARLASTIRIW**

**A.K.Utepbergenov** – *biologiya ilimleriniñ kandidati*

*Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti*

**Tayanch so'zlar:** akmeologik yondashuv, jismoniy tarbiya, o'qituvchi, ta'lim jarayoni, kasbiy kompetentlik, innovatsion pedagogika, pedagogik texnologiyalar, shaxsiy rivojlanish, ijodiy qobiliyatlar.

**Ключевые слова:** акмеологический подход, физическое воспитание, учитель, образовательный процесс, профессиональная компетентность, инновационная педагогика, педагогические технологии, личностное развитие, креативные способности.

**Key words:** acmeological approach, physical education, teacher, educational process, professional competence, innovative pedagogy, pedagogical technologies, personal development, creative abilities.

**Kirisiv.** Ásirimizdiñ texnologiyalıq rawajlanıwı jedellik penen ótip atrǵan dáwirde hár bir kásip iyesi, sonıń menen birge, jámiyettiń belsendi aǵzası óziniń kásiplik hám jeke pazıyetlerin joqarı dárejede qalıplestiriw hám ayqın kórsetiw qásiyetine iye bolıwı kerek. Zaman da, sociallıq-ekonomikalıq rawajlanıw da sonı talap etpekte. Sebebi, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2017-jılı 20-aprelde járiyalanǵan «Joqarı bilimlendiriw sistemasın bunnan bılay da rawajlandırıw ilajları haqqında»ǵı qararında: «...pedagog kadrıların kásiplik sheberligi, sapası hám dárejesin úziksiz joqarılatıw,...qanıgeligin arttırıw» zárurlıǵı, bul ushın bolsa «...joqarı bilimlendiriwdiń ruwxıy-ádep-ikramlılıq mazmunın arttırıw, student-jaslarǵa ǵárezsizlik ideyalarına,

joqarı ruwxıylıq hám adamgershiliktiń milliy dástúrlerine sadıqlıq ruwxın tereń sındırıw, olarda ideya hám ideologiyalarǵa qarsı immunitet hám sın kózqarastan pikirlewdi bekkemlew boyınsha keń kólemli aǵartıwshılıq hám tárbiyalıq jumislardı alıp barıw» zárurlıǵı biykarǵa atap ótilmegen.

Dene tárbiyası oqıtıwshılarınıń kásiplik iskerligi nátiyjeliligi kóbirek olardıń pedagogikalıq sheberligi, ilimiy-tájiriye kompetentligi hám jeke kámálǵa erisiw dárejesine baylanıslı boladı. Búgingi kúnde dene tárbiyası oqıtıwshılarınıń qalıplesiw kreativlik qábiletleri hám kásiplik kompetencialarınıń qalıpleskenlik dárejesin anıqlaw úlken áhmiyetke iye. Usı kriteriyalar tiykarında

dene tárbiyası oqıtıwshılarınıń tálim procesindegi nátiyjeliligi hám rawajlanıw imkaniyatları bahalanadı [1, 3].

**Ádebiyatlar analizi hám metodologiya.** Tájiyriybe dawamında pedagogikalıq analiz, anketa ótkeriw, ekspert bahalaw hám pedagogikalıq eksperiment, kognitiv-pragmatikalıq klassifikaciyalaw, statistikalıq analiz, intervyyu, nátiyjelerdi matematikalıq-statistikalıq analizlew usıllarınan paydalanıldı. Tájiyriybe obyektı sıpatında dene tárbiya oqıtıwshıları hám pedagogika baǵdarında oqıp bilim alıwshı talabalar tańlap alındı.

Paydalanılǵan ádebiyatlardı analizlew nátiyjeleri, dene tárbiya hám pedagogika tarawındaǵı zamanagóy tájiyribeler akmeologiyalıq jantasıwdıń nátiyjeliligin tastıyıqlaydı. Mısalı, Q.Abdurahmonov [1] miynetinde pedagogikalıq sheberlik hám innovaciyalardıń kásiplik rawajlanıwındaǵı áhmiyeti kórsetip ótilgen. Sonday-aq, Sh.Nasriddinov [2] tárepinen dene tárbiya hám sport pedagogikasına tiyisli tájiyribeler oqıtıwshılardıń kásiplik kompetenciyasın asırıwda hár qıylı innovaciyalıq metodlardan paydalanıw zárúrligin atap ótken.

Bunnan tısqarı, T.Pashkova [4] óz miynetinde pedagoglardıń kásiplik rawajlanıwında psixologiyalıq hám pedagogikalıq faktorlardıń roli analizlegen. R.Nazarov [3] bolsa, akmeologiyanıń tiykarǵı principlerin hám olardıń pedagogika tarawında engiziliwi hám qollanılwı haqqında keńnen bayan etken.

Usı analiz nátiyjeleri ótkerilgen tájiyribeniń teoriyalıq tiykarı sıpatında qabıl etilip, dene tárbiyası oqıtıwshılardıń akmeologiyalıq jaqtan jantasıw tiykarında tayarlawda keńnen paydalanıladı.

**Talıqlaw.** Dúnya júzi boylap bilimlendiriw tarawlarında dene tárbiyası oqıtıwshısınıń kásiplik hám individual rawajlanıwına erisiwine qaratılǵan akmeologiyalıq jantasıw ámelıyatqa keń túrde engizilmekte. AQShtıń Michigan universiteti “K-12 Dene tárbiya standartları”, Singapur Milliy tálim institutınıń “Kásiplik rawajlanıw ushın birge-liktegi video talıqlaw hám analizleniwshi ortalıq” veb-platforması, Qubla Koreya Milliy izertleniw asociaciyasınıń “Kásiplik rawajlanıw dástúrińiń orta arnawlı dene tárbiya oqıtıwshılarınıń turmıs kónlikpelerine úyretiw ámelıyatqa tásiiri” jobası, Ullı Britaniya Birmingem universiteti “Dene tárbiya oqıtıwshılarınıń jaslardıń dóreti-wshilik rawajlanıwına baǵdarlanǵan dene tárbiyası hám mektep sportına kómelesiw ushın úzliksiz kásiplik rawaj-lanıwı” jobası, Finlyandiyanıń Shıǵıs Finlyandiya universi-teti “Finlyandiya mekteplerinde fizikalıq iskerlikti oqıtıwǵa integraciyalasıw” boyınsha teoriyalıq bilimler hám oqıtıwshılardıń tájiyribelerin arttırıw dástúrlerinde inter-aktiv tálim, reflektiv-ámeliy hám innovaciyalı oqıtıw usılları arqalı óz kásibiniń (“acme” – shoqqı, “logos” – ilim, pán) eń joqarı shoqqısına erisiw, dene tárbiyası arqalı háreket kónlikpeleri, kognitivlik ózlestiriw hám emociyalıq intellekti birlestiriwge baǵdarlanǵan ámeliy proektlerdi qollanıwǵa qaratılǵan sistemalı túrdegi jumıslar ámelge asırılmaqta [4].

Akmeologiyanıń áhmiyetli wazıypası insan rawajlanıwınıń túrli jas dáwirlerinde óz imkaniyatların tolıq kórsete alıw qábiletin anıqlaw hám ilimiy jaqtan tiykarlawdan ibarat.

Atap aytqanda, pedagogikalıq akmeologiya, áskeriy akmeologiya, basqarıw akmeologiyası, medicina akmeologiyası, iskerlik akmeologiyası, ekonomikalıq

akmeologiya, huqıq akmeologiyası sıyaqlı bir qatar baǵdarlar jedel rawajlandı hám rawajlanbaqta.

Akmeologiya – shaxstıń kásiplik hám sociallıq rawajlanıwın úyreniwshi pán sıpatında oqıtıwshılardı tayarlawda áhmiyetli orın iyeleydi.

Akmeologiyalıq jantasıw pedagoglardıń jumıs iskerliginde nátiyjelerge erisiw hám rawajlanıw jolların belgilep beriwge járdem beredi. Akmeologiyalıq jantasıw pedagoglardıń potencialın rawajlandırıw, dóretiwsheilik qábiletlerin asırıw hám olardıń jeke hám kásiplik bilimlerin hám tájiyribelerin rawajlandırıwǵa unamalı tásir jasadı [1, 2].

Zamonagóy jámiyette tálim-tárbiya procesine qoyılıp atırǵan jańa talaplar, pedagog kadrlardan joqarı kásiplik kompetentlik hám innovaciyalıq bilimlerde talap etedi. Sonlıqtan, dene tárbiyası oqıtıwshıları tálim-tarbiya procesin joybarlastırıw barısında akmeologiyalıq principlerge ámel etiwleri tiyis. Bunda olardıń pedagogikalıq sheberligi, innovaciyalıq texnologiyalardan paydalanıw qábileti hám dóretiwsheilik uqıplılıqları áhmiyetli orın iyeleydi.

**Nátiyjeler.** Izertlew nátiyjelerine kóre, akmeologiyalıq jantasıw tiykarında dene tárbiyası oqıtıwshılardıń tayarlaw tómendegishe ústinliklerge erisiwge iye ekenligi anıqlandı:

1. **Kásiplik kompetentlikti rawajlandırıw** – oqıtıwshılardıń jeke hám kásiplik rawajlanıwın támiyinlewshi metodlar islep shıǵıladı.

2. **Kreativlik qábiletlerdi qalıplestiriw** – innovaciyalıq hám dóretiwsheilik qábiletleri arqalı pedagoglardıń óz betinshe pikirlew qábiletleri jaqsılanadı.

3. **Innovaciyalıq pedagogikalıq texnologiyalardan paydalanıw** – tálim-tárbiya procesinde xabar texnologiyaları hám zamanagóy metodikalar qollanıladı.

4. **Motivaciyalawshı faktorlardı kúsheytiw** – oqıtıwshılardıń óz ústinde islewleri hám kásiplik kámal tabıwlarına baǵdarlanǵan is-rejeler islep shıǵıladı.

Dene tárbiyası oqıtıwshılarınıń kásiplik tayarlıqları kollektivlik jumıs usılları hám ámeliy shınıǵıwlar arqalı jáne rawajlanadı hám bekkemlenedi. Sonday-aq, olardıń psixologiyalıq turaqlılıǵın asırıw boyınsha arnawlı treningler ótkerildi. Usılar tiykarında, kásiplik kompetentlik hám dóretiwsheilik qábiletlerdi rawajlandırıw boyınsha kriteriyalar islep shıǵıldı.

**Juwmaq.** Shaxstıń ózin-ózi dóretiwsheilik jaqtan kórsetiwın ańlatıwshı akmeologiyalıq túsinik áyyemgi filosof hám oyshılar Platon, Leonardo da Vinchi, Al Xorezmiy, Ibn Sina, Jalaliddin Rumiy, Bahawatdin Naqshband, V.S.Solovev, N.O.Losskoy, N.I.Pirogov, V.M.Bexterev iskerligi menen de tıǵız baylanıslı.

Tájiyriybe nátiyjeleri boyınsha akmeologiyalıq jantasıw dene tárbiya oqıtıwshılarınıń kásiplik tájiyribelerin asırıwda nátiyjeli metodlardıń biri bolıp esaplanadı. Bunnan tısqarı, kreativlik qábiletlerdi qalıplestiriw hám bahalaw kriteriyaları tiykarında oqıtıwshılardıń rawajlanıw dárejesi hám kásiplik kompetentligi anıqlandı. Usı jantasıw oqıtıwshılardıń kásiplik rawajlanıwına kómelesip, tálim-tarbiya procesin nátiyjeli shólkemlestiriw imkaniyatın jaratıp beredi. Ol bilimlendiriw procesin nátiyjeli joybarlastırıw, motivaciyanı rawajlandırıw hám zamanagóy bilimlendiriw talaplarına beyimlestiriwdi támiyinleydi. Dene mádeniyatı qánigelerin tayarlaw sistemasına akmeologiyalıq principlerdi engiziw bilimlendiriwdiń sapasın arttırıwdıń tiykarǵı faktori bolıwı múmkin.

### **Ádebiyatlar**

1. Абдурахмонов Қ. Педагогик маҳорат ва инновациялар. – Тошкент, 2020.
2. Насриддинов Ш. Жисмоний тарбия ва спорт педагогикаси. – Нукус, 2019.
3. Акмеология асослари. Таҳририят: Назаров Р. – Тошкент, 2021.
4. Pashkova T. Psychological and pedagogical aspects of teacher professional development. – Moscow, 2018.

**REZYUME.** Maqolada jismoniy tarbiya o'qituvchilarini akmeologik yondashuv asosida ta'lim-tarbiya jarayonini loyihalash xususiyatlari tahlil qilinadi. Akmeologiya fanining asosiy tamoyillari va ularning jismoniy tarbiya o'qituvchilari kasbiy kompetentligini shakllantirishdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, innovatsion texnologiyalar va individual yondashuvlar orqali ta'lim jarayonini samarali tashkil etish usullari tahlil etiladi.

**РЕЗЮМЕ.** В данной статье анализируются особенности проектирования образовательного процесса учителей физического воспитания на основе акмеологического подхода. Рассматриваются основные принципы акмеологии и их значение в формировании профессиональной компетентности учителей физического воспитания. Также анализируются методы эффективной организации образовательного процесса через инновационные технологии и индивидуальный подход.

**SUMMARY.** This article analyzes the features of designing the educational process of physical education teachers based on the acmeological approach. The main principles are considered of acmeology and their significance in the formation of professional competence of physical education teachers. Methods of effectively organizing are also analyzed the educational process through innovative technologies and an individual approach.